

Uloga riječke književne scene u hrvatskom proljeću 1971. godine

Tomljanović, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:358155>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA POVIJEST

Iva Tomljanović

Uloga riječke književne scene u Hrvatskom proljeću 1971. godine

ZAVRŠNI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Andrea Roknić Bežanić

Rijeka, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
2. STANJE U HRVATSKOJ KRAJEM 60.-IH I POČETKOM 70.-ih GODINA 20. STOLJEĆA	4
3. HRVATSKO PROLJEĆE.....	8
4. RIJEKA UOČI HRVATSKOG PROLJEĆA.....	13
5. ULOGA RIJEČKE KNJIŽEVNE SCENE U HRVATSKOME PROLJEĆU.....	15
6. KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO I KULTURNA PREVIRANJA U RIJECI I OKOLICI U DOBA HRVATSKOG PROLJEĆA	18
9. LITERATURA.....	26
8. PRILOZI.....	27

1. UVOD

U ovom ću se radu baviti riječkom književnom scenom za vrijeme Hrvatskog proljeća, konkretnije tijekom 1971. godine. Konačni cilj će biti analiza listova „Dometi“, „Kamov“ i dnevne tiskovine „Novi list“, odnosno brojevi iz već spomenute godine. Prije no što krenem na analizu novinskih članaka donijet ću opći povijesni pregled. Najprije ću analizirati stanje u SR Hrvatskoj u to doba, zatim ću objasniti pojam Hrvatskog proljeća i što je ono značilo za Hrvatsku u cjelini te ću se potom osvrnuti na stanje na riječkom području u to vrijeme. Tek ću se onda osvrnuti na analizu novinskih članaka 1971. godine. Pokušati ću dati uvid u kulturnu i književnu scenu Rijeke 1971. godine, u kojoj je mjeri ona postojala te kakav je utjecaj imala na sveukupnu hrvatsku književnost onoga vremena. Rijeka je oduvijek uživala „poseban“ status u odnosu na ostatak Hrvatske, bilo da je bila pod ugarskim protektoratom, kao slobodan teritorij ili pod talijanskom vlašću te se stoga i svijest žitelja Rijeke razvijala u nekom drugom smjeru. Naravno, oduvijek je postojala težnja za što većim približavanjem matičnom teritoriju i nacionalnoj pripadnosti te borbi protiv jake talijanizacije.

2. STANJE U HRVATSKOJ KRAJEM 60.-IH I POČETKOM 70.-IH GODINA 20. STOLJEĆA

Hrvatska je nakon Drugog svjetskog rata bila pod komunističkom vlašću. Nakon toliko dugog i krvavog Drugog svjetskog rata nužan je bio oporavak zemlje. U drugoj polovici 60.-ih godina 20. stoljeća uslijedio je novi val liberalizacije, koji je trajao od 1966. do 1971. godine.

Šezdesete su godine bile doba najsnažnijeg privrednog rasta poratne Hrvatske i Jugoslavije. Putovanja iz zemlje i u zemlju bila su gotovo potpuno slobodna, sa znatno ublaženim graničnim kontrolama. To je, uz poljoprivrednu reformu zbog koje su mnogi izgubili posao, pridonijelo lakšem preseljenju Hrvata na „privremeni rad“ u inozemstvo, takozvani *gastarbeiteri* (njem. *gastarbeiter* „gostujući radnik“ ili „radnik gost“), posebice u SR Njemačku, Austriju, Francusku, zemlje Beneluxa i Skandinavije. Iako se taj „privremeni rad“ nerijetko pretvarao u stalni, to je Hrvatskoj donosilo novac jer su ljudi novce držali u domaćim bankama, gradili su kuće te donosili druga materijalna dobra, poput automobila i kućanskih aparata, a to je ujedno pridonijelo i razvoju nerazvijenih krajeva. Do kraja šezdesetih godina legalizirana je devizna štednja za sve građane, bez dokazivanja podrijetla deviza, čime su stvorene devizne rezerve. Veća fluidnost ljudi i dobara iz zemlje i u zemlju omogućila je utjecaj Zapada i popularne (sub)kulture poput novina, rock-glazbe i slično.¹

Sredinom šezdesetih godina 20. stoljeća bila je završena i Jadranska magistrala, koja je išla hrvatskom obalom od slovenske (i talijanske) granice sve do Dubrovnika te dalje u Crnu Goru, a otvoreni su i aerodromi u Dubrovniku i Splitu. Šezdesete su godine i godine najbržeg rasta turizma, sa sve većim porastom broja stranih gostiju, najviše iz SR Njemačke i Austrije, potom iz Italije, a do sovjetske intervencije 1968. godine česti su gosti bili i Česi i Slovaci.²

Utjecaji djelomično liberalizacije u Jugoslaviji, a djelomično Drugog vatikanskog koncila³ pridonijeli su i poboljšanju odnosa Sv. Stolice i Jugoslavije, čime se poboljšao položaj

¹ Goldstein, Ivo, *Hrvatska Povijest*, Novi Liber, Zagreb, 2003., str. 329. – 331.

² Isto., str. 331. – 332.

³ Drugi vatikanski koncil, 1962.-1965., najvažniji crkveni događaj 20. stoljeća, okrenut otvaranju prema modernom društvu. Donesene su odluke o slavljenju mise na narodnim jezicima te otvoreniji pristup prema drugim religijama. Započeo ga je papa Ivan XXIII., a dovršio papa Pavao VI. (<http://www.vjeraidjela.com/drugi-vatikanski-sabor/>)

Katoličke crkve u Hrvatskoj. Sukladno tome, Crkva 1962. godine pokreće glasilo *Glas Koncila*, u početku kao dvotjednik, a potom kao tjednik. Godine 1966. Sv. Stolica i Jugoslavija potpisale su protokol u kojem se Jugoslavija obvezuje jamčiti položaj vjerskih zajednica sukladno Ustavu, a Sveta se Stolica obvezivala da će *katolički kler djelovati u vjerskim okvirima i da Crkva osuđuje svaki akt nasilja*,⁴ ali je obnova diplomatskih odnosa izostala. Godine 1968. u Zagrebu je objavljen prvi cjelovit prijevod Biblije na hrvatski jezik, osnovana je *Kršćanska sadašnjost*, centar za koncilski istraživanja, dokumentaciju i informacije, s bogatom izdavačkom djelatnosti, a od velike je važnosti bio i susret pape Pavla VI. i Tita 1971. godine.⁵

Zahvaljujući ubrzanjima industrijalizaciji, sve je više stanovništva preselilo sa sela u gradove radi ekstenzivnog zapošljavanja, ali je produktivnost novih radnih mjesta bila vrlo niska. Sa sela odlazi gospodarski i demografski najproduktivnije stanovništvo, a u gradovima ne postoji zdravi gospodarski i društveni razvoj. Dolazi do razvoja prigradskih naselja bez potrebne komunalne infrastrukture. Tim je velikim preseljenjem stanovništva sa sela u gradove poljoprivreda uništavana, zadruge nisu mogle puno učiniti za siromašne seljake, a bez pomoći države i banaka seljaci se nisu mogli probiti na tržište. Uvođenjem zakona po kojem je zemljišni maksimum obiteljskog gospodarstva mogao biti najviše 10 hektara, a čiji je plan bio spriječiti bogaćenje seljaka, za posljedicu je imao potpuno suprotni učinak, koji je seljake pojedinačno, ali i kompletnu poljoprivredu, vodio u propast.⁶

Vlast nije previše marila, forsirala je samo velike poljoprivredne kombinete, prvenstveno u proizvodnji žitarica. U primorskoj Hrvatskoj poljoprivredna proizvodnja skoro nije ni postojala, ljudi su se okretali turizmu kao brzom i lakom zaradi, ali je to bilo stihijski, bez ikakvog plana. Stare kulture poput vinove loze ili maslina, proizvodnja do tada karakteristična za istočnu, hrvatsku obalu Jadrana, skoro pa je zamrla, uglavnom se održavalo za vlastite potrebe. Do osamdesetih se stanje dodatno pogoršalo. Otoci, na kojima se turizam brže razvijao, proizvodili su samo 5 do 10 posto vlastitih potreba za voćem, dok su se stoljećima prije sami prehranjivali.⁷

⁴ Isto., str. 332.

⁵ Isto., str. 332.-333.

⁶ Isto., str. 333.

⁷ Isto., str. 333.-334.

Iako se životni standard građana povećao, novac nije bilo moguće dalje investirati jer su mogućnosti privatne inicijative bile ograničene. Stanovi se nisu kupovali već su poduzeća i ustanove besplatno dodijeljivali „stanarsko pravo“, pri čemu je partijska podobnost imala prednost, ali ne isključivu.⁸

Porast životnog standarda potaknuo je ljude na shopping u susjednim državama, ponajprije u Trstu u Italiji i Grazu u Austriji. Grade se vikendice u kojima veći dio godine nitko ne živi, a povećavaju urbanistički kaos. Pojedinci su od banaka za vikendice i druge namjene dobivali vrlo jeftine, praktički beskamratne kredite, a poduzećima su banke davale kredite ako su to tražili centri političke moći, bez obzira jesu li poduzeća bila rentabilna ili ne.

Sedamdesetih je godina u Hrvatskoj bilo dvostruko više automobila nego telefona, ponajprije jer su se automobili financirali iz osobnog, a razvoj telefonske mreže iz društvenog standarda.⁹

Samoupravljanje se pokazalo kao birokratizirano i sporo, nekonkurentno u odnosu na Zapad. Podjela različitih dobara stanovništvu, poput stanova, stvorila je klasičnu socijalističku svijest kako se mnogo može steći bez imalo ili samo s malo rada.

Sve te promjene u političkom i privrednom smislu potiču postavljanje dotad zabranjenih pitanja međunacionalnih odnosa, a samim time i jezika. Posebno je rivalstvo bilo između hrvatskog i srpskog jezika, između kojih, iako su veoma slični, ima i razlika. U državnim se poslovima ta razlika konstantno nastojala smanjiti, no Hrvati su oduvijek bili posebno osjetljivi na pitanja identiteta i posebnosti vlastitoga jezika, koji je bio jedan od ključnih elemenata borbe za očuvanje i jačanje nacionalnog identiteta naspram mađarskog, talijanskog i austrijskog nametanja kroz povijest. Hrvati su tako jezik htjeli nazvati svojim, hrvatskim imenom, Srbi neka zovu jezik svojim imenom. Službeni je naziv bio hrvatskosrpski ili srpskohrvatski jezik.¹⁰ Tako su 1955. godine istaknuti hrvatski, srpski i crnogorski jezikoslovci i književnici u Novom Sadu potpisali *Novosadski dogovor* kojim je utvrđeno da je *književni jezik Srba i Hrvata „jedinstven“, s dva ravnopravna izgovora (ijekavski u Hrvatskoj i ekavski u Srbiji) i dva pisma (latinica i ćirilica).*¹¹ Početkom šezdesetih godina

⁸ Isto., str. 334.

⁹ Isto.

¹⁰ Isto., str. 335.

¹¹ Isto., str. 335.

počinje se promišljati o samostalnijoj kulturnoj i jezičnoj politici. U ožujku 1967. godine u zagrebačkom se književnom tjedniku „Telegram“ pojavio dokument naslovljen *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskoga književnoga jezika*, u kojoj se traži *ravnopravna uporaba slovenskog, hrvatskog, srpskog i makedonskog jezika u saveznim ustanovama te dosljedna primjena hrvatskoga književnoga (standardnog) jezika u Hrvatskoj*.¹² Tekst je imao svoj dublji značaj, ukazivao je na nacionalnu neravnopravnost, posebice prema Hrvatima i hrvatskom jeziku, no vlasti su *Deklaraciju* proglasile *tendencioznom i politički štetnom*. Optužba je, prije svega, pala na Maticu hrvatsku, Društvo hrvatskih književnika i Katedru za hrvatski jezik na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Maticu iseljenika, Institut za historiju radničkog pokreta, a autori *Deklaracije* podvrgnuti su političkim pritiscima i potisnuti iz javnog života. Bili su to Ivo Frangeš, Ljudevit Jonke, Franjo Tuđman, Miroslav Brandt i drugi. Zbivanja oko *Deklaracije* bila su uvod u sveopći emancipacijski pokret idućih godina, poznat kao *Hrvatsko proljeće*.¹³

¹² Isto., str. 336.

¹³ Isto., str. 335. – 337.

3. HRVATSKO PROLJEĆE

Sredinom 60-ih godina 20. stoljeća diljem Jugoslavije javljale su se težnje za demokracijom i decentralizacijom. U protucentralističkim tendencijama prednjačila je upravo Hrvatska, sa željom da se uvede ravnopravnost svih naroda u Jugoslaviji, kako se ne bi kršila prava hrvatskog i ostalih naroda. Mnogi su stoga pitanja ravnopravnosti Hrvata u kulturi, jeziku i gospodarstvu smatrali kao težnju za odvajanje Hrvatske iz Jugoslavije. Najveća je napetost postojala između Srbije i Hrvatske – u Srbiji je hrvatsko vodstvo bilo sumnjičeno da žele raspad Jugoslavije, dok su u Hrvatskoj smatrali da su Srbi ti koji žele raspad Jugoslavije, uz uvjet velikosrpstva. Hrvati su Srbima najviše zamjerali da režim u Jugoslaviji (a sve važnije funkcije su zauzeli Srbi) želi uništiti hrvatsku posebnost, kulturu, a napose jezik te da je Hrvatska gospodarski izrabljena, najviše putem investicijskih fondova čiji se prilog slijeva u Beograd, iako se najviše pune iz hrvatskih izvora.¹⁴

Sve je više jačala težnja za hrvatskom autonomijom te je među članovima Matice hrvatske i studentima bilo rašireno uvjerenje da je *svaka Jugoslavija tamnica Hrvata, a da su hrvatski komunisti izvršili nacionalnu izdaju*.¹⁵ Slavili su hrvatsku povijest i državnost, a negirali su socijalistička dostignuća, čime su priželjkivali raspad Jugoslavije i socijalizma. Za razliku od protukomunista i hrvatskih separatista, komunistički reformisti i jugoslavenski federalisti htjeli su reformirati komunističku Jugoslaviju na tragu dosljednog federalizma i s više autonomnih sloboda. Hrvatski je komunizam bio jak jer njegov cilj nije bio niti raspad Jugoslavije, ali niti ekspanzionističke težnje, poput srpskih prema ostalim narodima, kao ni asimilacija prema Srbima.¹⁶

Pitanja neravnopravnosti među narodima u Jugoslaviji u svim aspektima kulturnog i javnog života bila su na dnevnom redu svih političkih razgovora. Hrvatski su komunisti pokrenuli mobilizaciju javnog mnijenja putem medija u koju su se uključili i političari i intelektualci. Iako su se među hrvatskim komunistima pojavile razlike u mišljenjima, obje su strane bile protiv centralističkog i unitarističkog modela države, budući da unitarizam

¹⁴ Radelić, Zdenko, Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991., od zajedništva do razlaza, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 379.-380.

¹⁵ Isto., str. 380.

¹⁶ Isto., str. 380.-381.

potkopava nacionalnu ravnopravnost, a time i temelje Jugoslavije. *Iako su primjese protusocijalizma i protujugoslavenstva, pogotovo u matici hrvatskoj i među studentima bile jako prisutne, u vodstvu CK SKH bila je to prije svega borba za što veću političku i gospodarsku samostalnost, a ne za pobunu protiv socijalizma i uvođenje višestranačkog sustava na demokratskim temeljima.*¹⁷

Kako bi se uspješno reformirala federacija, bilo je potrebno provesti neka ustavnopravna pitanja. Na sjednici predsjedništva SKJ od 22. travnja 1970. donesen je zaključak da federacija mora imati bitne funkcije za funkcioniranje federacije, ali da odluke o tome moraju biti donesene usuglašavanjem, što znači da će se neka pitanja morati rješavati isključivo uz suglasnost svih republika, općim konsenzusom. Sukladno tome, na Saveznoj je skupštini 30. lipnja 1971. godine uvedeno načelo da se *suverena prava ostvaruju u republikama, odnosno u pokrajinama, a u federaciji samo ona koja se Ustavom izričito i uz suglasnost svih konstitutivnih federalnih elemenata utvrde.*¹⁸

Početak Hrvatskog proljeća smatra se upravo Deseta sjednica CK SKH, održana od 15. do 17. siječnja 1970. godine. Na njoj su hrvatski političari, poput Savke Dabčević – Kučar, Šime Đodana i Zvonimira Baletića zahtijevali federaciju kao samoupravnu zajednicu ravnopravnih naroda i narodnosti (protiv jugoslavenskog unitarizma), tražili su reformu na temelju samoupravljanja i nacionalnog suvereniteta te pravo na samoodređenje i stvaranje vlastite države. Intelektualci oko Matice hrvatske zagovarali su Hrvatsku, suverenu nacionalnu državu hrvatskog naroda. Treba pripomenuti da se hrvatski intelektualci i političari, prije svega, nisu zalagali za izdvajanje Hrvatske iz Jugoslavije. Dapače, njihov je cilj bila hrvatska suverenost, tražili su vlastitu monetarnu politiku i hrvatski kao službeni jezik u Hrvatskoj te da bi imali vlastitu teritorijalnu armiju, a da bi služili vojsku unutar granica republike. Ti su se zahtjevi temeljili na državno-pravnom kontinuitetu Hrvatske, podsjećajući da je ona nastala pred tisuću godina, a ne tek za vrijeme NOB-a. Pritom nitko od „Hrvata koji su nešto značili“ nije dovođio u pitanje Jugoslaviju, već su se zalagali za reforme koje bi Jugoslaviji priskrbile budućnost.¹⁹

Pitanje je nacionalne ravnopravnosti u Hrvatskoj bilo jako rašireno i to je bila najvažnija tema. Pokret koji su započeli hrvatski političari i intelektualci proširio se i na studente.

¹⁷ Isto., str. 381.-383.

¹⁸ Isto., 383.-384.

¹⁹ Isto., 385.-388.

Predvodnik studenata bio je Ivan Zvonimir Čičak, student-prorektor Zagrebačkog sveučilišta koji, iako izraziti nacionalist, nije bio član SK i nije krio svoje katoličanstvo. I intelektualci mimo partijskih foruma, poput Dubravka Jelčića, Franje Tuđmana i Ivana Babića, smatrali su da se ograničava hrvatska kulturna samodobitnost te da se poteže za njezinom bogatom kulturnom baštinom, a da drugi narodi mogu više pokazivati vlastitu nacionalnu individualnost. Miko Tripalo, jedan od vodećih hrvatskih komunista, isticao je da Srbi imaju prednost na svim važnim, rukovodećim položajima u SKH, ali i da se puno Srba naselilo u Hrvatskoj, za razliku od Hrvata, koji su sve više odlazili u inozemstvo.²⁰ U jednom intervjuu *Dometima* Miko Tripalo ističe da je *svaki narod Jugoslavije u NOB želio da se oslobodi ne samo momentalnog fašističkog okupatora, nego istovremeno i nacionalne neravnopravnosti koja je vladala u staroj Jugoslaviji*. Tripalo je istaknuo da je raspadom Prve Jugoslavije svaki narod 1941. godine sam odlučio uključiti se u novu, federativnu zajednicu i da *nas zato nitko ne treba tjerati da budemo u Jugoslaviji, kad mi to sami hoćemo, kad mi hoćemo Jugoslaviju, tako razvijenu i iznutra izgrađenu da svi ti osnovni principi i ideali naše reputacije u njoj budu sačuvani*.²¹ ([Prilog 1](#))

Glavnom odrednicom za određivanje nacionalnog identiteta smatra se jezik, stoga je on u borbi za veću ravnopravnost naroda unutar Jugoslavije odigrao važnu ulogu. Budući da je srpski jezik bio nadređeniji u odnosu na ostale, Novosadskim je dogovorom²², barem prividno, postignuto približavanje hrvatskog i srpskog jezika, a samim time i Hrvata i Srba te Crnogoraca i Muslimana koji su se izjašnjavali kao Hrvati, Srbi ili neopredijeljeni. Pokušalo se stvoriti jedan jezik – hrvatskosrpski, odnosno srpskohrvatski u Srbiji. Riječ je o jednom jeziku s dva izgovora i dvije varijante te dva imena (Dalibor Brozović smatra da u osnovnom fondu riječi između hrvatskog i srpskog jezika nema razlike veće od pola posto²³). To je rješenje, dakako, bilo prividno, a problematika jezika i kulture općenito je 60-ih godina 20. stoljeća pokazivala neslaganje s politikom unitarizma. Hrvatski su jezikoslovci, književnici i intelektualci iskazivali nezadovoljstvo sa stanjem jezika u saveznim institucijama u Hrvatskoj, gdje je prednjačio srpski jezik. Sukladno tome, 12. ožujka 1967. objavljena je *Deklaracija o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika*. Potpisali su je Matica Hrvatska, Društvo književnika Hrvatske, PEN-klub, Hrvatski centar, Hrvatsko filološko društvo, Staroslavenski

²⁰ Isto., 389.-393.

²¹ NL, broj 74, 29. ožujak 1971., *Intervju Mike Tripala „Dometima“*

²² Novosadski dogovor, od 8. do 10. prosinca 1954. godine

²³ NL, broj 61, 13. i 14. ožujak 1971., *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnoga jezika*

institut, Društvo književnih prevodilaca, katedre i institut za jezik i književnost HAZU, Filozofskog fakulteta u Zagrebu i Zadru. Potpisnici su tvrdili da je hrvatski jezik doveden u neravnopravan položaj zbog nametanja srpske varijante jezika kroz javnu i masovnu komunikaciju.²⁴

Ubrzo nakon objavljivanja, *Deklaracija* je ocijenjena šovinističkom od strane članova CK SKH, čiji je predvodnik bio Miloš Žanko. Hrvatsko je vodstvo protiv Žanka podržavao čak i Tito. Zbog podrške *Deklaraciji* je i Miroslav Krleža, između ostalih, bio ispušten iz CK SKH, a iako je imao Titovu podršku, obojica su bili na takvim pozicijama u društvu i politici da jednostavno nije bilo drugog rješenja.²⁵

Iako je Deklaracija primila mnogo negativnih kritika od strane unitarista, SIV²⁶ je odlučio da se od 1. siječnja 1968. godine sve savezne uredbe objavljuju na jezicima svih naroda u Jugoslaviji. Započet je rad na zajedničkom rječniku Matice hrvatske i Matice srpske, no ta je suradnja, s obzirom na nezadovoljstvo u Hrvatskoj, prekinuta u studenom 1970. godine. Mirko Božić, predsjednik Kulturno-prosvjetnog vijeća Sabora o pitanju razilaženja Matice hrvatske i Matice srpske sa sjednice od 19. siječnja rekao je da je *jezična problematika, nažalost, i u nedavnoj prošlosti bila opterećena unitarističkim shvaćanjima i metodama, koje su unijele čitav problem nesporazuma i neznanstvenih kriterija. Svako sprječavanje slobodnog razvitka književnog jezika i nauke o jeziku predstavlja i predstavljalo bi antinaičnu težnju, koja ima i koja bi imala za posljedicu upravo političke implikacije (Novi list, br. 65, 18. ožujak 1971.)*. U komisiji za jezična pitanja SR Hrvatske izbio je sukob oko naziva hrvatskog književnog jezika, hoće li se zvati „hrvatski književni jezik“ ili „hrvatski ili srpski jezik“. Kao odjek zahtijevanja da se hrvatski jezik oslobodi srpske varijante, 1971. je godine tiskan *Hrvatski pravopis*, tzv. *Londonac*. Koliko je *Pravopis* bio iščekivan među hrvatskim intelektualcima i hrvatskim narodom uopće u prilog govori činjenica da je njegovo objavljivanje, predviđeno za 15. rujna, s iščekivanjem popraćeno u *Novom listu* ([Prilog 2](#)).²⁷ Njegovi autori Stjepan Babić, Božidar Finka i Milan Moguš upozorili su da postojeći,

²⁴ Isto., 403. – 405.

²⁵ Isto., 405. – 406.

²⁶ SIV – Savezno izvršno vijeće, izvršni organ Savezne narodne skupštine Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije

²⁷ NL, broj 95., 19. kolovoz 1971., 15. rujna izlazi *Novi pravopis hrvatskog jezika*

Pravopis hrvatskosrpskog književnog jezika, nije u skladu s hrvatskom pravopisnom tradicijom.²⁸

„Stoljetna hrvatska književna tradicija i snažan hrvatski jezični osjećaj nisu dopuštali da se u praksi prihvate sve pravopisne dvostrukosti toga priručnika te je tako nastao nesklad između pravopisne norme i pravopisne i jezične prakse.“²⁹

Osim jezika, važan čimbenik u promicanju i potvrđivanju nacionalne pripadnosti jesu povijest i tradicija, a komunisti su posebnu pažnju u tom nastojanju pridavali samo socijalnim bunama kao „najboljim primjerima“ hrvatske nacionalne povijesti. Dio je hrvatskih „kulturnih radnika“ zabrinjavalo da država ne provodi dovoljno brigu o očuvanju hrvatske povijesti i kulture, kao što je, primjerice, slučaj sa srpskom poviješću i kulturom. Stoga se hrvatska državnost naglašavala isticanjem hrvatskih simbola te pozivanjem na slavne hrvatske povijesne ličnosti.³⁰

Iako je Hrvatsko proljeće bio pokret koji se odrazio na sve sfere kulturnog, gospodarskog i političkog života, u ovom ću se radu zadržati na onoj kulturnoj sferi i važnosti jezika kao glavnog čimbenika isticanja nacionalnosti.

²⁸ Isto., 407.

²⁹ Citat iz *Hrvatskog pravopisa*, Isto., str. 407.

³⁰ Isto., str. 408. – 410.

4. RIJEKA UOČI HRVATSKOG PROLJEĆA

U sklopu plana da se lokalnim vlastima pridoda veća samostalnost, 1949. je godine formirana Riječka oblast. Nakon rata je bilo potrebno „podići“ grad i dovesti ga na razinu da može brinuti sam o sebi. Glavni su čimbenici uspješne lokalne samouprave bili udruženja radnika i mjesne zajednice. Zbog sve veće koncentracije stanovništva i zbog izraženijeg procesa tercijarizacije privredne strukture u svijetu, jedan je od glavnih razvojnih pravaca u Rijeci postala trgovina. Kako za trgovinu, tako i za industrijsku djelatnost veliku su važnost imali razvoj brodogradilišta „3. maj“, nešto kasnije i proširenje brodogradilišta „Viktor Lenac“ za prihvat i izradu većih brodova, a od velikog je značaja bila i obnova ceste Rijeka – Zagreb, koja je povezala Rijeku s glavnim gradom, a dovršena je 1954. godine. Uvedena su nova organizacijska i tehnološka poboljšanja u riječke tvornice i brodogradilišta, osposobljeni su novi terminali za prihvat teretnih brodova, Brajdica i Delta, a 1965. su godine proradili i novi kapaciteti nafte u Urinju. U tom je razdoblju, do 1973. godine, produktivnost u Rijeci porasla za 35,6% i bila je na najvišem nivou u čitavoj zemlji.³¹

Šezdesetih su godina udareni temelji nove informatičke djelatnosti te se u velikim radnim organizacijama, poput „3. maja“, „Torpeda“ i „Luke“, formiraju prvi centri za automatsku obradu podataka. Prema statistikama, svaki je šesti stanovnik sudjelovao u samoupravnom odlučivanju u udruženom radu i mjesnim zajednicama, trudili su se pridonijeti boljitku i razvitku vlastitoga grada. Sukladno tome, Skupština općine funkcionirala je na delegatskom principu s tri vijeća, Vijeću udruženog rada, Vijeću mjesnih zajednica i Društveno – političkom vijeću.³²

Samoupravne interesne zajednice formiraju se u gotovo svim sferama društvenog života, od brige, odgoja i osnovnog obrazovanja djece, kulture, zdravstva, zapošljavanja, stambeno – komunalnih djelatnosti, izgradnju objekata infrastrukture itd. Od 1965. godine građani izdvajaju svoja sredstva namijenjena unapređenju školstva, dječje zaštite, zdravstva, kulture,

³¹ *Povijest Rijeke*, Tipograf, Rijeka 1988., str. 418. – 419.

³² Isto., str. 419.

fizičke kulture te ublažavanju problema infrastrukture, što pridonosi razvoju društvenog standarda. Time je osobni standard stanovnika Rijeke bio iznad standarda Jugoslavije.³³

U Rijeci i Sušaku nakon rata i u narednim desetljećima počinje izlaziti ili nastavlja s radom veći broj listova i časopisa, što na hrvatskom, što na talijanskom jeziku (*La Voce del Popolo*, *Istarski pionir* ili *Il pioniere...*), a u Rijeci djeluje i izdavačka kuća *Edit* ili *Edizioni Italiane* na talijanskom jeziku. Časopisi za kulturu i društvena pitanja (*Riječka revija*, počinje izlaziti 1952. godine), stručni časopisi (npr. *Pomorstvo* seli iz Splita u Rijeku od 1950. do 1975. godine, *Scena*, *Pomorac*, *Brodograditelj...*). Između ostalih, 1968. godine pod uredničkom palicom riječkog Ogranka Matice hrvatske počinju izlaziti *Dometi*, u čijoj je nakladi objavljena i prva veća antologija čakavske lirike. Časopis *Kamov* započinje izlaziti kao svojevrsni nastavak *Riječke revije*, koja je prestala s radom 1966. godine, ali je izlazio kratko.³⁴

³³ Isto., str. 421. – 429.

³⁴ Isto., str. 433. – 435.

5. ULOGA RIJEČKE KNJIŽEVNE SCENE U HRVATSKOME PROLJEĆU

Grad Rijeka nije imao oblikovanu kulturnu politiku, a još manje strategiju razvitka kulture. U reformskom se razdoblju očekivalo ozbiljnije kulturno oživljavanje, no ono je izostalo. Petar Strčić, tadašnji predsjednik Sindikalnog pododbora za kulturu i umjetnost grada Rijeke, smatrao je da kulturni život Rijeke degenerira. Međutim, kulturni su se djelatnici i dalje trudili unaprijediti kulturni život Rijeke. Rijeka se smatrala poprištem drastičnog sukoba između nekulture i kulture, a djelatnost kulturnih radnika bila je i više nego nužna u smislu potvrđivanja Rijeke kao hrvatskog grada, koji bi itekako morao biti prisutan u hrvatskoj kulturi. *Dometi* su smatrani najvećim uspjehom u kulturnom životu Rijeke jer djelovanje pisane riječi u gradu Rijeci nije bilo baš prošireno. *Riječka* je *revija* izvršavala korisnu misiju, ali su izostali neki konkretniji rezultati u njezinu djelovanju, što je naposljetku i dovelo do njezina gašenja. *Kamov* je nadmašio lokalne okvire i označio skok prema suvremenom i vrijednom, a *Ognjišće*, kao dio naklade *Novog lista*, trebalo je biti novi impuls njegovanju čakavske riječi.³⁵ Predlagalo se da *Novi list*, kao jedine riječke dnevne novine na hrvatskom jeziku, uvede kulturnu rubriku, ali je izostao interes financiranja te inicijative te je ona propala. Kako je kultura postala jedan od međaša i podijelila je članove Saveza komunista, vodstvo SKH Rijeke na te je pojave gledalo blagonaklono te je tek u svibnju 1971. godine na sjednici Općinske konferencije SKH Rijeka predloženo novčano potpomaganje nacionalnih programa Matice hrvatske, Filološkog društva, Talijanske unije, Povijesnog društva te redakcije časopisa i novina.³⁶

Osnivanjem Pododbora Matice hrvatske Rijeka, 1952. godine pokreće se izdavanje časopisa *Riječka revija*, časopisa s lokalnim temama u namjeri traženja autentičnog hrvatskog u prostoru tek pripojenom Hrvatskoj, odnosno Jugoslaviji. *Riječka* je *revija* ugašena 1968. godine, a jedan od njezinih osnivača, Zvane Črnja i suradnici pokreću novi časopis, *Dometi*, s naglaskom na hrvatskim temama. Godine 1970. i 1971. pojavljuje se novi časopis, *Kamov – Riječka revija*, odnosno kasnije samo *Kamov*, kao nastavak *Riječke revije*. Obzirom da su oba časopisa tematski bila usko vezana za *Hrvatsko proljeće*, njegovim slomom su oba časopisa

³⁵ NL, broj 73., 27. i 28. ožujak 1971.; Kulturno-književne perspektive u Rijeci: Između provincijskog i neprovincijskog

³⁶ Dukovski, Darko, Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću, Alinea, Zagreb, 2007., str. 113. – 114.

nestala. *Dometi* i *Riječka revija* su izlazili kao časopisi Ogranak Matice hrvatske u Rijeci, Narodnog sveučilišta Rijeka ili Riječkog književnog i naučnog društva, što je ulijevalo sigurnost izlaženja i stabilnu financijsku strukturu, no to očito nije bio slučaj.³⁷

Od srpnja 1970. godine u uredništvu *Kamova* pojavili su se unutarnji sukobi između glavnog urednika Nedjeljka Fabria, odgovornog urednika Drage Crnčevića i urednika Mile Miloševića protiv izdavača *Riječkog književnog i naučnog društva* te urednika Vlade Pavlinića i Rikarda Žica, o čemu je pisao i *Novi list* ([Prilog 3](#)) te su ti sukobi doveli do problema s izlaženjem, nakon što je Vlado Pavlinić odlučio raspustiti uredništvo. Fabio i njegovi pristaše odlučili su izdavanje časopisa povjeriti *Centru za društvenu i uslužnu djelatnost mladih*, čiji je direktor bio Ivan Rogić – Nehajev. Međutim, pojavili su se i neki drugi ljudi iz kulturnog života kojima nije bilo stalo da *Kamov* uspije kako ne bi morali dijeliti sredstva za financiranje. Problem s financiranjem bio je podastrt javnosti i samo je formalno bio glavni razlog sukoba, a izostao je problem „kroatizacije“ kulture, u čemu bi *Kamov* prednjačio, ali i problem „suvremenosti“ kulturnog izričaja i širenja obzora prema ostalim hrvatskim regijama. Izostao je i sukob između pristaša i protivnika nacionalne i reformske politike. *Novi je list* svojim člancima podržavao Riječko književno i naučno društvo te tako zaoštravao odnose. Iz tih razloga pitanje prava izdavanja časopisa nije bilo riješeno sve do kraja traja travnja 1971. godine te je *Fond za kulturu* to pitanje ostavio otvorenim. U travnju 1971. godine sukob je za javnost riješen u korist uredništva te je *Kamov* nastavio s izlaženjem, ali podmetanja nisu prestajala sve dok se *Kamov* nije potpuno ugasio.³⁸

Riječki Ogranak Matice hrvatske izdavao je *Domete*, časopis za koji mnogi vjeruju da je bio najugledniji „časopis za kulturu, književnost i društvena pitanja“ u regiji. Vodstvo CK SKH Rijeke u *Dometima* je vidjelo *nezamjenjivu polugu za jačanje svog utjecaja na formiranje javnog mišljenja i socijalističke društvene svijesti radnih ljudi*.³⁹ Riječki je Ogranak Matice hrvatske dao bitan doprinos kulturi riječke regije. Osim osnivanja i izdavanja *Dometa* i *Kalendara Jurine i Franine*, Ogranak je organizirao „kvarnersko-liburnijski“ *Čakavski sabor*, kulturnu manifestaciju koja se tijekom listopada 1971. godine održavala u Rijeci, Opatiji, Mošćeničkoj Dragi i Brseču. Važnost *Čakavskog sabora* bila je u očuvanju

³⁷ Isto., str. 115.

³⁸ Isto., str. 115.-117.

³⁹ Isto., str. 117.

hrvatske kulturne baštine, afirmaciji zavičaja i čakavskog izričaja u književnosti i u svakodnevnoj govornoj praksi.⁴⁰

⁴⁰ Isto., str. 118.-119.

6. KNJIŽEVNO STVARALAŠTVO I KULTURNA PREVIRANJA U RIJECI I OKOLICI U DOBA HRVATSKOG PROLJEĆA

U doba *Hrvatskog proljeća* u Rijeci nije postojala čvrsto oblikovana kulturna politika i strategija razvitka kulture. Ipak, značajnu ulogu u promicanju kulture preuzeo je riječki Ogranak Matice hrvatske. Svojim časopisom *Dometi* riječki Ogranak Matice bio je predvodnik u promicanju kulture, književnosti i društvenih pitanja.

Pretražujući *Domete* iz 1971. godine, uvidjela sam kako riječka kulturna scena itekako postoji, kulturni radnici trudili su se i nastojali da ona dođe do većeg izražaja. Nerijetko su se istarska i riječka kulturna scena nadopunjavale, stoga ne čudi i velik broj članaka istarske tematike.

Već je u prvom dvobroju 1971. godine, na početku, Zvane Črnja, utemeljitelj Čakavskog sabora u Žminju, vodio razgovor s Veseljkom Velčićem, članom Izvršnog vijeća Sabora Socijalističke Republike Hrvatske o stanju u kulturi u tadašnje vrijeme i o kulturnoj politici u Hrvatskoj.⁴¹

Kroz svoje lirsko stvaralaštvo Miroslav Sinčić, podpredsjednik istarskog Ogranka Matice hrvatske u Puli, opisuje i oslikava svakodnevicu sjevernojadranskog kraja, kao i slike našega podneblja (*Ki zna kade su nova ognjišća, Delajmu, delajmu, judi,...*). Njegova pjesma *Besede v kamik uklesane* kao da ukazuje na borbu za opstojnost čakavskog govora i narječja te primorskog načina života koja mu je toliko prirasla srcu da je zauvijek želi uklesati i za spomen ostaviti u naslijeđe tvrdoga primorskog čovjeka.⁴²

I drugi kulturni djelatnici su isticali i pisali o svom jeziku te ljepoti i bogatstvu izričaja čakavštine kao da se pribojavaju da će u „moru“ tuđica i euro-svjetskog ispreplitanja jezika i običaja izgubiti svoj dragi čakavski identitet.

Grgo Gamulin u svom članku *Pravac krivovirni*,⁴³ govori o čakavskom narječju u Žminju. Općenito je cilj bio promovirati i zadržati tu čakavsku *besedu*, da se ne izgubi kao dio kulture koja je utkana u život Istre, ali i Rijeke. U prilog tome govori i Natječaj za recitiranje

⁴¹ *Dometi*, br. 1-2, siječanj-veljača 1971., *Snimljeno na magnetofonu, Veseljko Velčić, Kultura danas*

⁴² *Dometi*, br. 1-2, siječanj-veljača 1971., *Miroslav Sinčić: Razletavke*

⁴³ *Dometi*, br. 1-2, siječanj-veljača 1971., *Grgo Gamulin: Pravac krivovirni*

čakavske poezije kojim je *Čakavski sabor* želio organizirati natjecanje recitatora čakavskih pjesama od 4. do 6. lipnja 1971. godine. Njime se željelo potaknuti čakavski izričaj i stvaralaštvo kod učenika osnovne škole i omladine.⁴⁴ Osim toga, u okviru *Čakavskog sabora*, Pazinski memorijal, Centar za kulturu i Matica hrvatska u Pazinu raspisuju natječaj za najbolji humoristički tekst na čakavskom dijalektu i natječaj za najbolju interpretaciju čakavskog humora ([Prilog 4](#)).⁴⁵

Šime Vučetić piše općenito o čakavskoj poeziji, koliko je ona i dalje postojana među narodom, a Zlata Bogdan piše o sudbini čakavskih riječi u rječnicima hrvatskog jezika, koliko se riječi uopće nalazi još u njima, kolika im je zastupljenost.⁴⁶

Početak djelovanja *Čakavskog sabora* smatra se Osnivačka skupština *Sabora čakavskog pjesništva* 8. lipnja 1969. u Žminju, kao preteča *Čakavskog sabora*. Početna je ideja bila da *Sabor čakavskog pjesništva* bude kulturna i znanstvena priredba posvećena pitanjima vrednovanja suvremenog čakavskog pjesništva te mogućnostima i dosezima dijalektološke književnosti. *Čakavski je sabor* osnovan 5. veljače 1970. godine u Žminju od strane kulturnih, prosvjetnih i društveno-političkih djelatnika iz Žminja, Rovinja, Pule, Rijeke i Zagreba. Njegov je predsjednik bio književnik Mirko Božić, a potpredsjednik Zvane Črnja. Tijekom 1971. godine *Čakavski je sabor* prerastao u kulturni pokret čitavog čakavskog govornog područja, a ne više samo Istre jer je postojala potreba za očuvanjem nacionalnog kulturnog blaga. Međutim, zbog unutarnjih političkih i društvenih procesa u Jugoslaviji tih godina, rad *Čakavskog sabora* često je bio nazivan „negativnom pojavom“ zbog isticanja zavičajnog, lokalnog kulturnog oblikovanja te je smatran promicateljem nacionalizma od strane protivnika *Hrvatskog proljeća*. Demokratizacija društvenog života, a pogotovo između 1966. i 1971. godine, omogućila je u Hrvatskoj svijest o očuvanju nacionalnog identiteta i kulture. *Čakavski je sabor* promovirao svijest o vrijednostima i dosezima lokalnog, odnosno regionalnog, u općem, odnosno nacionalnom, a cilj je bio predstaviti javnosti vlastito kulturno naslijeđe. *Čakavski se sabor* predstavio kao čuvar kulturne baštine, u kulturnu je politiku integrirao klasičnu kulturu sa svim značajkama te je ujedno oživio i svima približio hrvatsku kulturnu baštinu. Kroz isticanje *regionalne čakavske, hrvatske baštine Sabor* je uspijeva

⁴⁴ Dometi, br. 1-2, siječanj-veljača 1971., *Grgo Gamulin: Pravač krivovirni*

⁴⁵ Dometi, br. 4-5, travanj-svibanj 1971.

⁴⁶ Dometi, br. 8, kolovoz 1971., *Šime Vučetić: O čakavskoj poeziji; Zlata Bogdan: Sudbina čakavskih riječi*

među istarskim Hrvatima jačati svijest o općim nacionalnim vrijednostima, posebice o hrvatskom etnokulturnom identitetu.⁴⁷

Tijekom 1971. Ogranak Matice hrvatske u Rijeci osniva *Čakavski sabor za područje Liburnije*, a budući da je njegov rad programom i djelatnošću vezan za rad riječkog Ogranka Matice, on se razlikuje od onog istarskog. Potkraj listopada 1971. godine u Opatiji i Brseču održani su dani *Čakavskog sabora u Liburniji* s temom *lik i djelo hrvatskoga književnika i političara Eugena Kumičića*, s ciljem da se pokaže da, iako je Kumičić bio pravaški politički orijentiran, ujedno je bio i dio hrvatske povijesti i povijesti književnosti koja se ne smije zanemariti, a riječki je *Čakavski sabor* izdao i natječaj za dječje radove na čakavskom narječju.⁴⁸ Iako se vodstvo *Čakavskog sabora* povezalo s *Maticom hrvatskom* i Zagrebom, nisu prihvatili njezina programska uvjerenja. To dovodi do zaključka da taj njihov odnos nije bio u potpunosti pozitivan, budući da je dotad *Matica hrvatska* bila jedina institucija koja je na taj način promovirala kulturu. Ono što je bilo jednako *Čakavskom saboru* i *Matici hrvatskoj* je težnja afirmacije hrvatske kulture, povijesnog naslijeđa, jezika i književnosti, ali se put kojim su kročili prema tim težnjama razlikovao.⁴⁹

U posljednjem se dvobroju uredništvo časopisa *Dometi* osvrnulo na situaciju oko riječkog Ogranka Matice hrvatske, koje je prestalo s djelovanjem, a samim time je i izdavanje *Dometa* dovedeno u pitanje. Posljednji je dvobroj iz tog razloga izašao nešto kasnije od planiranog i na kraju članka vidljivo je da je situacija s izlaženjem *Dometa* i tko će, nakon raspada Ogranka preuzeti tu ulogu ostala nejasna.⁵⁰

Hrvatski pjesnik i književnik iz Novog Vinodolskog, David Kabalin, napisao je pjesmu *Domovina* na čakavskom narječju.⁵¹ Osim što je pisana čakavskim narječjem, što je bilo veoma bitno u razdoblju *Hrvatskog proljeća*, pjesma govori o „rodnoj grudi“, domovini Hrvatskoj unutar Jugoslavije, čime se isticala ljubav i nacionalna pripadnost.

Gotovo svaki broj *Dometa* počinje nekom povijesnom tematikom ili aktualnom političkom temom. Tako je na primjer razgovor s Veseljkom Velčićem o kulturnoj politici u

⁴⁷ Dukovski, Darko, *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*, Alinea, Zagreb, 2007., str. 160. – 164.

⁴⁸ *Novi list*, broj 105, 5. svibanj 1971.

⁴⁹ Dukovski, D., str. 164. – 166.

⁵⁰ *Dometi*, god. 4, broj 11-12, studeni-prosinac 1971.; *Idejna orijentacija „Dometa“; Obavijest čitaocima „Dometa“*

⁵¹ *Dometi*, god 4, broj 1-2, siječanj-veljača 1971.; David Kabalin: *Domovina*

Hrvatskoj, članak Ivana Katušića o djelu Nikole Tommasea na hrvatskom jeziku, *Spisi jednog Kaluđera*⁵², kojim su u tom napetom razdoblju *Hrvatskoga proljeća* željeli istaknuti prijašnja djela pisana hrvatskim jezikom kako bi se dokazalo da težnje za ravnopravnošću i identitetom nisu odjedanput nastale, već da su utkane u čitavu povijest hrvatskog naroda.

Budući da su Talijani i talijanska kultura utkani u život grada Rijeke i neizostavan su dio njezine povijesti, velik je dio članaka *Dometa* o talijanskoj književnosti, ali i njezinoj povezanosti s hrvatskom književnošću. Mate Zorić piše o Hrvatskoj i Hrvatima u talijanskoj književnosti od D'Annunzija do Pasolinija,⁵³ Giacomo Scotti je priredio prilog pod naslovom „Suvremena molizanska hrvatska poezija“, o Hrvatima, osobito iz Dalmacije, koji su pred Turcima odselili u južnotalijansku pokrajinu Molise,⁵⁴ a njegov je članak „Hrvatske oaze u južnoj Italiji“ objavljivan i u *Novom listu* u nekoliko nastavaka.⁵⁵ U *Dometima* se nalazi i izjava o odlasku riječke delegacije u Trst, gdje se 15. i 16. lipnja održavala sjednica s predstavnicima grada Trsta o mogućoj kulturnoj suradnji Rijeke i Trsta, o školstvu, na području likovnog života, muzejskih djelatnosti, bibliotekarstva, o suradnji između riječkih i tršćanskih kazališnih kuća te ostalih kulturnih aktivnosti, a zajedničko Saopćenje o budućoj suradnji je naposljetku prihvaćeno.⁵⁶ U broju iz srpnja 1971. godine pisalo se o dostignućima i perspektivama hrvatske talijanistike te su tom prigodom istaknuta tri talijanska liričara, Giuseppe Ungaretti sa svojim „Stihovima za Hrvatsku“, Roberto Sanesi i Agata Italia Cecchini.⁵⁷

U svakom broju nalazi se rubrika „Ocjene i prikazi“ nekih značajnijih djela, povijesni bitnih ali i rasprave na svakojake teme, od povijesnih do aktualnih. Treba istaknuti Giacoma Scottija, „talijanskog Riječanina“, koji je dao prikaz *Pola stoljeća hrvatske proze*⁵⁸, ali i njegov roman *Dječak i rat*, objavljen u posljednjem dvobroju *Dometa*.⁵⁹

⁵² *Dometi*, god. 4, broj 4-5, travanj-svibanj 1971.; *Ivan Katušić: Kao otkriće (Još jedno djelo Nikole Tommasea na hrvatskom jeziku); Nikola Tommaseo: Spisi jednog kaluđera*

⁵³ *Dometi*, god. 4, br. 3., ožujak 1971.; *Mate Zorić: Hrvatska i Hrvati u talijanskoj književnosti od D'Annunzija do Pasolinija*

⁵⁴ *Dometi*, god. 4, br. 3., ožujak 1971.; *Giacomo Scotti: Suvremena molizanska hrvatska poezija*

⁵⁵ *Novi list*, br. 7., 9. i 10. siječnja 1971.; *Giacomo Scotti: Hrvatske oaze u južnoj Italiji*

⁵⁶ *Dometi*, god. 4, br. 6., lipanj 1971.; *Kulturna suradnja Rijeke i Trsta*

⁵⁷ *Dometi*, god. 4, br. 7., srpanj 1971.; *Tri talijanska liričara*

⁵⁸ *Dometi*, god. 4, br. 10., listopad 1971.; *Giacomo Scotti: Pola stoljeća hrvatske proze*

⁵⁹ *Dometi*, god. 4, br. 11-12., studeni-prosinac 1971., *Giacomo Scotti: Dječak i rat*

Budući da su Dometi bili „proizvod“ Ogranka Matice hrvatske u Rijeci, kako su brojevi izlazili tako se u seriji Zavičajna biblioteka reklamiralo knjige lokalne tematike, poput *Careva pisma iz Liburnije* Mirjane Strčić, *Istranom* Matka Laginje, o čemu je izvijestio čak i Novi list,⁶⁰ ili *Korablje začinjavca*, antologija čakavske poezije Zvana Črnje i Iva Mihovilovića.⁶¹

Možda je prigoda navesti roman *Doba blagosti* Brune Albaneze, rođene Riječanke i profesorice hrvatskog jezika, iako nisam pronašla više podataka o ovome djelu.⁶²

Kamov se, za razliku od *Dometa*, više bavio temama umjetnosti, pjesništva, kinematografiji...

Mnogo je više članaka na temu književnosti, od pjesama preko drama do pripovjetki i kratkih romana. Osim *Preobrazbi* Trude Stamać i pjesama Luke Paljetka, zastupljeni su i književnici s područja Rijeke, poput drame Nedjeljka Fabria *Kralj je pospan*, koja je u potpunosti objavljena.⁶³ Zbog velike populacije Talijana koji žive u Rijeci i Hrvatskom primorju, objavljeni su prepjevi pjesama A.B. Šimića *Poesie*⁶⁴ i Danijela Dragojevića⁶⁵ na talijanski jezik, samo dokaz već spomenutog utjecaja Talijana i talijanskog jezika na riječko podneblje, ali i težnja da se talijanskoj manjini omogući i povrati prostor kulturnog stvaralaštva. O kakvom je razdoblju u hrvatskoj kulturi i svijesti uopće, govori i članak Zvonimira Mrkonjića o afirmaciji hrvatskog jezika i pjesništva kao identifikacije hrvatskog naroda, *Hrvatsko suvremeno pjesništvo*.⁶⁶ Ivan Rogić Nehajev, član uredništva *Kamova*, objavio je svoju knjigu pjesama *Marina kruna*⁶⁷, a najviše su zastupljeni članci o glumištu, što riječkom, što općenito hrvatskom. Budući da je 1971. bila stota obljetnica Rakovičke bune, cijeli je broj posvećen Eugenu Kvaterniku⁶⁸. Razlog iz kojeg je 1971. godine izašlo toliko malo brojeva *Kamova* je pitanje prava na izdavanje, o čemu se pisalo u *Novom listu*.⁶⁹ U *Novom* je *listu* iz 29. prosinca 1971. objavljeno da se „osnivač“ *Dometa* mora potražiti u

⁶⁰ *Novi list*, br. 52, 3. ožujak 1971., *Otkriće zaboravljenog*

⁶¹ *Novi list*, br. 18., 22. siječnja 1971., *Čakavski stihovi na sceni*

⁶² *Dometi*, br. 1-2., *Bruna Albaneze: Doba blagosti*

⁶³ *Kamov*, br. 10-11, god. II., srpanj-kolovoz 1971.

⁶⁴ *Kamov*, br. 10-11, god. II., srpanj-kolovoz 1971.

⁶⁵ *Kamov*, br. 12, god. II., rujana 1971.

⁶⁶ *Kamov*, br. 10-11, god. II., srpanj-kolovoz 1971.

⁶⁷ *Kamov*, br. 12, god. II., rujana 1971.

⁶⁸ *Kamov*, br. 13, god. II., listopad 1971.

⁶⁹ *Novi list*, br. 37, 13. i 14. veljače 1971., *Kamov na ledu*

nekom društvenom organu koji djeluje u sklopu Socijalističkog saveza ili u izbornom organu SSRN Hrvatske u Rijeci ili regiji, budući da Matica hrvatska više ne može biti njegov „osnivač“ jer se tražio prestanak svake veze *Dometa* s Maticom hrvatskom, a tako i njezinog riječkog Ogranka.⁷⁰

Situacija s *Novim listom* ponešto se razlikovala od one *Dometa* i *Kamova*. *Novi list* su dnevne novine i njihov je primarni cilj izvještavanje građana o aktualnim zbivanjima u politici i društvu, stoga ima mnogo manje članaka vezanih za kulturu i književnost. Ipak, u Novom listu pronašla sam zanimljiv satiričan članak. Pisalo se o djelu *Mi* prvog riječkog satirika Danijela Kokića.⁷¹ Danijel Kokić na humorističan je način opisao zbivanja u Rijeci 1970. godine po mjesecima.⁷² ([Prilog 5](#))

Dani hrvatske svijesti *Kamova* i *Dometa* u Rijeci polako su bili odbrojani. Upravni odbor Fonda za kulturu Skupštine općine Rijeka je 26. siječnja 1972. odlučio prekinuti financiranje časopisa *Dometi* i *Kamov* dok Komisija za idejno-politički rad Općinskog komiteta SK ne donese svoju ocjenu njihova rada u proteklom razdoblju.⁷³

Samo nekoliko dana kasnije, 3. veljače, *Novi list* je donio vijest kako je izdavač časopisa *Kamov*, Centar za društvenu i uslužnu djelatnost mladih, odlučio smijeniti glavnog urednika časopisa Nedjeljka Fabria i kako ujedno prestaje s njegovim tiskanjem. U službenom se priopćenju navodi kako je časopis obrađivao tematiku koja nije bila vezana uz život mladih i prelazila je granice njihova zanimanja.⁷⁴

Pravi razlozi vrlo su brzo izrečeni i izašli na svjetlo dana početkom veljače 1972. godine na Aktivu komunista kulturnih radnika Rijeke. Tada je detektirano žarište nacionalizma u Rijeci. Među prvima su spomenuti riječki Ogranak Matice hrvatske, časopis *Kamov* i njegovi urednici, a posebno Nedjeljko Fabrio te časopis *Dometi* na čelu sa Zvanom

⁷⁰ *Dometi* su bili samostalna ustanova sa statusom pravne osobe i nisu bili glasilo Matice hrvatske, a pogotovo ne njezina središta u Zagrebu. Na sastanku uredničkog savjeta časopisa *Dometi* donesena je odluka da se raskine ugovor s Riječkim ogrankom Matice.

(Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 121.)

⁷¹ *Novi list*, br. 37, 13. i 14. veljače 1971., *Riječ o djelu: Dobiva li Rijeka svoga satirika?*

⁷² *Novi list*, Nova godina 1971., br. 1, 2. siječanj 1971.

⁷³ Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 121.

⁷⁴ Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 122.

Črnjom, *Krčki zbornik* Povijesnog društva otoka Krka te *Jurina i Franina* s Petrom Strčićem kao glavnim urednikom.⁷⁵

U narednom razdoblju još se raspravljalo i analiziralo o idejno-političkoj orijentaciji časopisa *Dometi* i *Kamov*. Na zajedničkoj sjednici Općinskog komiteta SKH Rijeka i Komisije za idejno-politički rad Općinske konferencije održanoj 24. ožujka iznesena je zaključna ocjena rada i djelovanja tih dvaju časopisa. Prema njihovim zaključcima *Dometi* su, iako je u proteklom razdoblju u časopisu bilo propusta, slabosti pa i izrazitih promašaja, kako navode, odigrali važnu ulogu u hrvatskoj književnoj periodici i kulturi. U zaključku je rečeno kako unatoč navedenim propustima «časopis nije bio organizirano sredstvo nacionalizma i kontrarevolucionarnih djelatnosti». Za časopis *Kamov* kazali su kako se zbog kratkotrajnog razdoblja u kojem je izlazio nije uspio definirati u svojim idejnim i estetskim orijentacijama i unatoč nekim izraženim nacionalnim idejama naglasili su kako to ne znači da je časopis bio «organizirano sredstvo nacionalizma i kontrarevolucije». U zaključku Komisija za idejno-politički rad daje preporuku za daljnjim redovitim izlaženjem oba časopisa.⁷⁶

U svibnju 1972. godine Predsjedništvo Međuopćinske konferencije SSRN Rijeke odlučilo je da će osnivač *Dometa* postati *Čakavski sabor* i time je njegova sudbina bila riješena. Međutim, *Kamova* nije uspio spasiti ni posljednji broj (*Kamov*, II, 15, 1971.) koji je, spašavajući se, demonstrirao idejno-političku podobnost s brojnim prihvatljivim autorima.⁷⁷

Časopisi *Domet* i *Kamov* odigrali su važnu ulogu u afirmaciji, osvještavanju i oblikovanju društvenog smjera u doba Hrvatskog proljeća na riječkom području. Oni su izvještavali, informirali, donosili tuđa gledišta i stavove na osnovu kojih je čitatelj mogao graditi vlastite. Ujedno su uljepšavali život čitatelju pišući o književnim novotarijama i stvaralaštvu polako i latentno prodirući do određenih razina svijesti pa tako i nacionalne.

⁷⁵ Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 122.

⁷⁶ Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 123. – 124.

⁷⁷ Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 123. – 124.

7. ZAKLJUČAK

Geopolitički gledano na Rijeku i bližu i širu okolicu moglo bi se reći da grad predstavlja svojevrsno raskrižje jezika, narječja, dijalekata, kultura i naroda na kojem su se isti susretali i prijateljski komunicirali ili pak s druge strane sudarali u srazu vlastite opstojnosti i želje za manjim ili većim utjecajem na kulturnoj sceni tadašnje Hrvatske i Jugoslavije. Rijeka je nakon Drugog svjetskog rata doživljavala ubrzanu industrijalizaciju zbog koje se na njezino područje doselilo brojno stanovništvo iz svih krajeva ondašnje Jugoslavije. Rukovodeći položaji polako su prelazili u ruke politički podobnijih ljudi zbog čega se mali primorski čovjek miroljubivo i pomirljivo povlačio u svoj svijet što nije moglo potrajati dovijeka.

U tom periodu globalizacije u okviru Jugoslavije riječko područje kao da se trgnulo iz višegodišnjeg sna u kojem se počeo gubiti trag autohtonog govora i dijalekta te kulturnog stvaralaštva.

Usto, važno je sagledati i neminovan talijanski utjecaj zbog blizine talijanske granice i uskog ispreplitanja dvaju naroda, njihove povijesti, jezika, kultura i običaja.

Riječki časopis *Dometi svjedoči svojim priložima o zaokupljenosti hrvatskih kulturnih radnika živom problematikom našeg trenutka u kojem trajemo i za koji smo odgovorni.*⁷⁸

Nakon stoljeća borbe Hrvata za neovisnošću i afirmaciju hrvatskog jezika i kulture u odnosu na razne narode koji su pokušavali nametnuti svoj utjecaj, *Hrvatsko je proljeće* konačno napravilo veliku prekretnicu koja je vodila dugo sanjanom snu generacija i generacija Hrvata. *Hrvatsko proljeće* bio je poziv na hrvatsku odgovornost, a prodor *Hrvatskog proljeća* na naše, riječko područje poziv na riječku odgovornost vlastite opstojnosti u jeziku, izričaju i govoru te kulture uopće.

⁷⁸ *Novi list*, broj 52, 3. ožujka 1971., *Novo godišće Dometa: Novost svijesti i potreba*

9. LITERATURA

IZVORI:

- Dometi, godina 4, brojevi 1-12, siječanj-prosinac 1971.
- Kamov, godina 2, brojevi 10-15, srpanj-prosinac 1971.
- Novi list, godina 1971., brojevi 1-205, siječanj-rujan 1971. (nedostatak ostalih brojeva)

LITERATURA:

1. Dukovski, Darko, *Istra i Rijeka u Hrvatskome proljeću*, Alinea, Zagreb, 2007.
2. Goldstein, Ivo, *Hrvatska povijest*, Novi liber, Zagreb, 2003. (odabrana poglavlja)
3. *Povijest Rijeke*, Skupština općine Rijeka i Izdavački centar Rijeka, Tipograf, Rijeka, 1988. (odabrana poglavlja)
4. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.: od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
5. Roknić, Andrea, *Rijeka u Hrvatskome proljeću 1970. – 1972.*, Rijeka 2007., neobjavljen magistarski rad, str. 121. – 124.

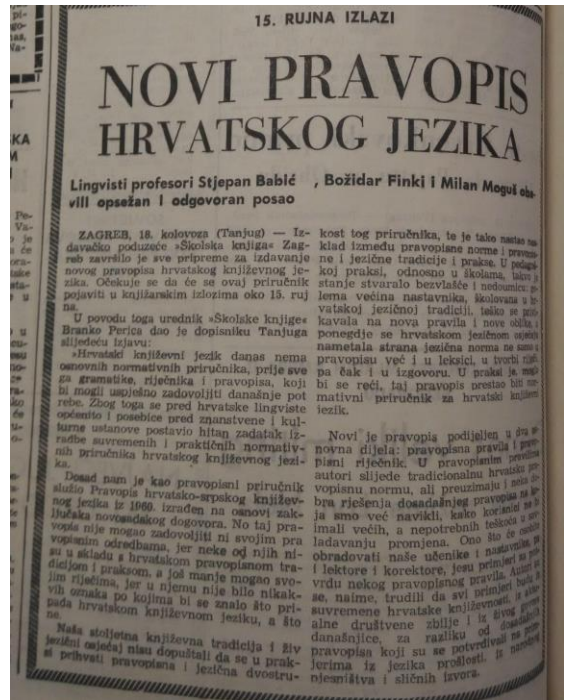
INTERNET:

- Drugi vatikanski koncil (URL: <http://www.vjeraidjela.com/drugi-vatikanski-sabor/>; pregledano: 10. lipnja 2017.)

8. PRILOZI

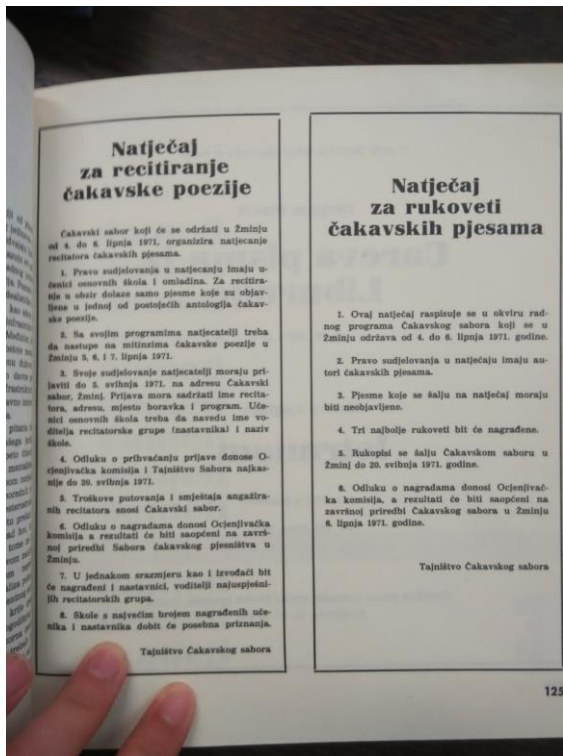
Prilog 1, Novi list, broj 74, 29. ožujka 1971.

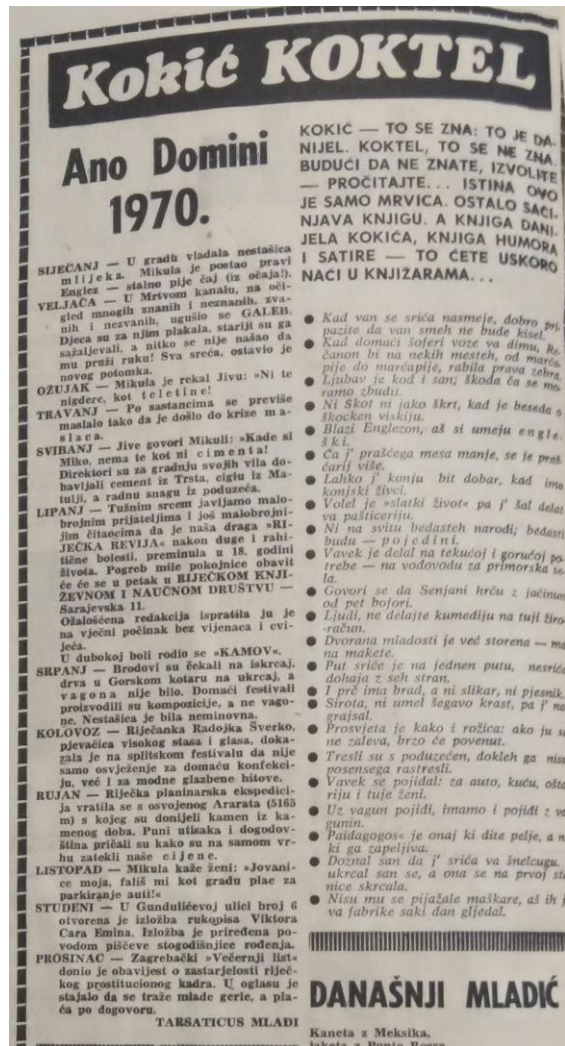
Prilog 2, Novi list, broj 95, 19. kolovoz 1971.

Prilog 3, Novi list, broj 118, 20. svibanj 1971.

Prilog 4, *Dometi*, god. 4, broj 4-5, travanj-svibanj 1971.

Prilog 5, *Novi list*, godina 1971., broj 1, 2, siječanj 1971.